

узгодження обидва елементи - небесне і земне. Зближення земного, матеріального і трансцендентного, божественного світу є стрижнем української мистецької сакральності.

Тяжіння до статичних форм квадрату українцями мислилось як тяжіння до остаточного осягнення Всесвіту. Чим ближче символіка до квадрату, тим менше людина вважає себе ближчою до остаточного релігійного осягнення світу. Але те, що людина вважає осягненням, пізнанням, на практиці є лише розумінням його світу і сутності Бога, тобто ілюзією пізнання. Але ще більшою ілюзією є споглядально-пасивна спроба осягнути Космос засобом самого лише кола, ідеї центрризму. Протиріччя у тому, що коло постає водночас спонукальним і бар'єрним фактором пізнання. Спроба осягнути Космос за допомогою лише первісного центрризму кола приречена на неуспіх і черговий крах ілюзій. Надмірне використання форм первісного центрризму (зокрема, зворотної перспективи) навряд чи зближує людину з трансцендентним і є певним чином спробою осягнути божественне без допомоги світу природи. Українське тлумачення символу кола можна визначити не як пізнавально-осягальне, а й як комунікативно-зв'язуюче. Людина не силкувалась марно пізнати і повністю осягнути трансцендентне. Важливіше для українця було зрозуміти, комунікативне освоїтися, відтворити код, прилаштуватися до ідеї неосяжності і з нею жити. Саме це давало йому реальну можливість етично підвестись до божественного.

С.Ткач (м. Київ)

МІЖПРАВОСЛАВНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИЙ ЧИННИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Останнім часом релігійний фактор з низки обставин (історичних, економічних, ідеологічних) відіграє все більшу роль в суспільно-політичному житті нашої держави. Релігійні організації стали невід'ємною частиною політичної та культурної сфер життя і значною мірою впливають на суспільно-політичні процеси в українській державі. Про це свідчать, зокрема, узагальнені дані соціологічних опитувань, проведених різноманітними центрами та інституціями, згідно з якими найбільшою довірою у населення нашої країни (близько 27,6 %) користуються саме церковні структури (для порівняння: Верховна Рада України - 3,1%, уряд держави-3%,

судові органи-4%). Тому аналіз суспільних процесів в контексті конфесійного виміру нині набуває особливого значення.

Релігійний чинник, накладаючись на регіонально-історичні, національно-культурні та інші особливості нації, формує, з одного боку, систему організаційно-структурованих суб'єктів релігійно-церковного життя, а з іншого – несе в собі значний конфліктний потенціал, котрий суттєво впливає на стабільність сучасного українського суспільства. Особливо актуалізується проблема взаємодії церкви і суспільства напередодні та в ході проведення референдумів, виборів у законодавчі та виконавчі органи влади. Дієвість релігійного чинника у його впливі на електорат відчутно відчутно продемонстрували зокрема президентські 1994 р. і парламентські 1998 р. вибори, а також передвиборні перегони за посаду глави нашої держави 1999 р. Нині практично всі конфесії України не залишаються осторонь соціально-політичних процесів в державі і в свою чергу, активно впливають на формування громадської думки щодо конкретних кандидатів, доцільності прийняття участі у виборах тощо.

Водночас з цим вплив релігійного фактору на соціально-політичне життя країни виявляється, як правило, на фоні міжконфесійних та внутрішньоконфесійних суперечок та чвар. Вносять певну напругу в суспільство й активні намагання представників закордонних релігійних центрів використати кризові явища в країні у своїх вузькокорисливих інтересах чи з метою впровадження власного механізму впливу на внутрішні справи деяких конфесій, що в умовах складної політичної та економічної ситуації та з урахуванням наближення 2000-річчя Різдва Христового можуть набути особливої гостроти, порушити стабільність суспільства.

В цьому контексті особливо цікавою є ситуація в православ'ї України, зокрема протистояння між трьома православними церквами у своєму впливі на віруючих, праві на володіння культовими спорудами, майном та предметами церковного вжитку тощо. Наявним нині є суперництво православних церков у їх впливі на органи влади і управління, у використанні мас-медіа, доступі до державних джерел фінансування. В цьому контексті подальша політизація церковного життя стає політичним деструктивним

чинником і церковного, і суспільного розвитку.

Впродовж тривалого часу внутрішньоправославні суперечності не зазнають якихсь позитивних змін. Значною мірою це протистояння зумовлене не релігійними, а політичними чинниками. З метою мінімізації цих протистоянь на місцях часто проводяться спільні міжцерковні богослужіння, миряни та клір церков залучаються до роботи з різних світських та релігійних з'їздів, науково-практичних конференцій, інших заходів. Проте на рівні архиєрейському такі спільні акції відбуваються надзвичайно рідко. Тут протистояння поглиблюється. Причин для цього є декілька як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Серед них:

1. Відсутність єдиного підходу щодо вирішення питання шляхів та можливостей досягнення православного міжцерковного порозуміння в Україні. Ієрархія УПЦ МП й надалі заперечує можливість діалогу з "розкольникими" (маються нею на увазі прихилники Київського Патріархату і Автокефальної церкви), вимагає їхнього повернення через каяття в лоно "материнської церкви". Свої претензії на винятковість ієрархи цієї церкви супроводжують потужною агітаційно-пропагандистською кампанією, спрямованою на дискредитацію УПЦ КП й УАПЦ в очах віруючих. Церква розповсюджує масовими тиражами при храмах і особливо в монастирях різні "агітки" й "Пам'ятки православному християнству", де, всупереч встановленим канонам, віруючим не лише інших гілок християнства (протестантських, неохристиянських), а й інших церков православ'я відмовляється в "істинності віри" і навіть у можливості відправлення літургій та здійснення обрядів.

Внутрішньоправославному діалогу активно протидіє також позиція Московського Патріархату, якому підпорядкована Українська Православна Церква. Він всіяко намагається взагалі дискредитувати ідею української автокефалії і вілко прагне посилити міжцерковну напругу й конфронтацію. В цьому ж руслі стоять спроби УПЦ МП "монополізувати" свій вплив на українську армію тощо.

2. Вимоги УПЦ КП, УАПЦ та національно-демократичних сил щодо незалежнення Українського православ'я від Московського Патріархату і створення в Україні єдиної Помісної Православної Церкви не можуть не ігноруватися єпископатом УПЦ МП, який фактично і

юридично є важливою складовою архієрейства Московської Церкви. Лише під тиском суспільно-політичних обставин архієрейський собор УПЦ МП у грудні 1996 року вимушений був поставити питання про автокефалію. Проте розгляд цього питання на Помісному Соборі РПЦ в 2000 році у зв'язку із заміною рангу цього собору на архієрейський знову переноситься на десь пізніший термін. Нині ж, судячи із заяв предстоятеля та з постанов архієрейських соборів УПЦ МП, такий підхід особливо не стурбував її керівництво. Воно навіть доводить, що існуючий статус “самоуправності” і ті права, які має ця церква цілком достатні для її нормального життя в умовах незалежної держави. Подібні заяви є не що інше, як спроба придушити рух низового духовенства за автокефалію, який набирає особливої сили в західних і центральних областях України.

УПЦ, будучи позбавленою Московською Патріархією права самостійної зовнішньо-політичної діяльності, діє як складова частина РПЦ у контексті геополітичних інтересів Росії. Її представники у своїх виступах на різноманітних конференціях демонструють свою відданість Москві та інтеграційним процесам на пострадянському просторі.

3. Не отримала розвитку й ідея зближення та об'єднання УАПЦ та УПЦ КП в єдину Українську Православну Церкву з патріаршим управлінням. Зростання напруги між зазначеними церквами зумовлене передусім кількісним ростом та розширенням сфер впливу УПЦ КП значною мірою за рахунок парафій УАПЦ, а також деструктивною позицією окремих єпископів УАПЦ. Із-за цієї та інших причин Автокефальна церква, незважаючи на декларовані нею національні пріоритети, скоріше йде на діалог з УПЦ МП (деякий час діяла навіть спільна узгоджувальна комісія), ніж з УПЦ КП.

4. Намагання деяких політичних та громадських організацій використати можливості й потенціал церков у своїх вузькопартійних інтересах. Ці прагнення “політиків від церкви” збігаються з прагненнями керівників окремих церков (“церковних політиків”) забезпечити свою пріоритетну роль у духовному житті держави. Це призвело до того, що більшість церковних структур (особливо це стосується православ'я) стали безпосередніми учасниками політичного процесу на боці тих чи інших політичних сил.

Так, на УПЦ МП традиційно орієнтуються проросійські та ліві сили, представники яких навіть сформували у вищому законодавчому органі країни об'єднання "На захист традиційних і канонічних церков". В свою чергу, представники національно-демократичних кіл утворили депутатське об'єднання "За єдину Помісну Православну Церкву", яке підтримує тісні контакти з ієрархами УПЦ КП.

Останнім часом спостерігається нарощування активності з боку Московського патріархату у напрямку залучення структур УПЦ МП до участі у політичному процесі на стороні проросійських сил. Про це свідчить помітне зростання кількості різного роду навколоцерковних політизованих структур ("Спілка православних громадян України", "Православна Україна", "Спілка православних братств", ініціювання створення політичної партії "Єдність слов'ян" тощо), які в подальшому можуть використовуватися клерикально-шовіністичними колами Росії як знаряддя для втручання у внутрішні справи України.

5. Матеріальні претензії між церквами. Спроба деяких церковних структур утвердити себе в статусі "головної церкви" в державі однієї з цілей цього переслідує здобуття відповідної матеріальної бази, насамперед у столиці України. Для задоволення своїх майнових інтересів лідери деяких християнських церков вдаються до різноманітних акцій тиску на державні органи шляхом інспірування всляких пікетувань, хресних ходів тощо, що, зрозуміло, дестабілізує суспільно-політичну обстановку в державі.

Особливо гостра боротьба за сфери впливу і перерозподіл церковного майна, за право відправлення культових дій під час масових громадських і державних заходів, а також за духовну опіку над закладами культури, освіти, військовою сферою розгортається в регіонах. Нині понад 300 населених пунктів країни охоплено тривалим міжконфесійним протистоянням, в основі якого лежать майнові проблеми, що реально може призвести до фізичних сутичок і спалахів насильства.

Підводячи підсумок, зазначимо, що на політичну стабільність країни впливають і спроби декларування представниками органів місцевої виконавчої влади своєї конфесійної належності. Це породжує згубну практику, за

якої представники владних структур підтримують і здійснюють протекціонізм одним церквам, ігноруючи інтереси інших. Зазначене не рідко призводить до порушень чинного законодавства, зокрема положень про відокремлення церкви від держави, рівність релігій перед законом, сприяє посиленню суспільної напруги та протистоянню як на політичному, так і релігійному ґрунті, живить міжцерковні конфлікти.

Православні церкви нині активізували діяльність по зміцненню свого впливу серед українців за межами України. Це вони прагнуть використати також і для вирішення проблем міжцерковних відносин. В свою чергу, кризові явища в середовищі національних церков активно використовуються закордонними релігійними центрами з метою впровадження власного механізму впливу на внутрішні справи українських конфесій.

Таким чином, міжправославні суперечності не лише призводять до перманентних конфліктів на релігійному ґрунті, а й сприяють політизації міжцерковних відносин, наносять шкоду її національним інтересам. Створення політичних структур на етноконфесійній основі набуває нині все більшої актуальності, що, в свою чергу, створює додатковий дестабілізуючий чинник в нашому суспільстві, оскільки діяльність релігійних організацій відбуватиметься у заполітизованому просторі, а суспільно-політичні симпатії віруючих набуватимуть релігійно-догматичної заангажованості. Це водночас створює умови, коли партії та окремі політики різної орієнтації з метою досягнення своїх завдань дедалі частіше намагатимуться опертися на авторитет релігії. Власне із-за цього певні релігійні структури, а то й цілі конфесії, можуть бути втягнутими в жорстке політичне протистояння. До того ж, існує загроза перенесення партійно-політичної та релігійної конфронтації на етнонаціональний ґрунт, а це може спричинити небезпечні за своїми наслідками конфлікти в нашому перехідному суспільстві.